

Grüber Károly

A Sabin Gherman-jelenség, avagy van-e esélye az erdélyi regionalizmusnak?

Sabin Gherman, a kolozsvári Pro Transylvania alapítvány elnöke a Szent Ignác katolikus szakkollégium vendégeként járt Budapesten 1999 november elején. A következő válogatásban Gherman híres *Elegem van Romániából* című kiáltványának magyar nyelvű változatának közlése után egy hosszabb interjút közlünk a Pro Transylvania alapítvány elnökével, majd végül a szerkesztő néhány elemző gondolata következik.

Sabin Gherman: Elegem van Romániából, Erdélyemet akarom

Torkig vagyok Miticával, a széltolással, a cigánykodással, ami hozzátapad ehhez az országnévhez, hogy Románia. A hatalmat gyakorló mindenféle politikussal beszélgetek, de csak azt hallom: "Már nincs semmi esélyünk". Olvasom az újságokban, hogy a kormánynak volt gondja a '98-as költségvetésből Bukarestnek nagyobb összeget leosztani, mint egész Erdélynek. Utazom a gépkocsival délen és keleten, és látom a különbséget, délen jobb az utak, minduntalan beruházásokat eszközölnek. Sorban állok a fináncnál, a CEC-nél, bárminél, ami az államé, és mindenütt csúszópénzt adnak. Csubukot, harácsot. Török szokások, ami nélkül nem megy. És akkor? Én nem akarok kivándorolni csak azért, mert tíz éve nem történik semmi. Csakhogy torkig vagyok Romániával. A szinonimáival. Hösködéseivel, amelyeknek semmi közük a történelemhez. Mások Michelangelóval vagy Da Vincivel dicsekednek, miközben nekem a campulungi Neacsu levelét mutogatják. A besúgás képzeletet felülmúló megvalósítása!... Ha valamit most, harmincéves koromban sajnálok, az az, hogy itt születtem, hogy egyike vagyok azoknak, akik azt tanulták az iskolában, hogy ez a nép, "a néb" (boporul), uraim, szüntelen ereklőben állt a történelemmel szemben. Melyik nép? Mi, akik még legalább egyszer sem tanúsítottunk virilitást, mi, akik a hadak beözönlésekor szedtük magunkat, és az erdőbe futottunk, mi, akik elájultunk azokban a szalonokban, ahol a történelemről döntöttek, mi, akik egy darab kenyérért szarakodunk, és akik nem tudjuk, még milyen szélhámosságot találjunk ki. Ezek vagyunk, foltos ülepűek, rongyos könyökűek; úgy lépünk be a történelembe, mint egy mocskos külvárosi csehóba. Két böffetés és egy káromkodás között, a nép (néb, uraim) magát kihúzza szónokol Posadáról, Vitéz Mihályról, arról, hogy "éljen és virágozzék Moldva, Erdély és Havasalföld". És ismét egy győztes böffetés. Torkig vagyok azzal, hogy szégyelljem magam. Éppen ezért nyugati barátaimnak azt mondom, hogy Erdélyből való vagyok. Más országból. Altra paese. Other country. L'autre pays. Torkig vagyok azzal, hogy az összes nem-erdélyi azt mondja: itt Erdélyben gondjaim vannak a magyarokkal. Mert ha ők nem lennének... Hogy az éhség a tudás anyja... Hogy a föderalizálás lenne a legnagyobb veszély, ami rám leselkedik a tömbház sarka mögül, mint egy tyúktolvaj, akiért fizetem az adót. Hogy muszáj meghúznom a nadrágszíjamat, mint Nastratin számara. A román nép "egysége", "felvirágzása" nevében. Én pedig tíz éve várom a valódi egységet, az erdélyi honatyák egységét, a civil offenzívát ama kevés megmentéséért, ami még megmaradt. És én, aki minden este azért imádkozom, hogy legyen már vége Tökés Lászlónak a mindenki elleni etnikai abberációival együtt. És mindhiába. Egyelőre.

Néhány ember megvalósította a '918-as Egyesítést. Mások svájci típusú, Magyarországgal, Csehországgal és Ausztriával való konföderációban reménykedtek. Megint mások, mint Slavici, azt mondták, hogy Erdély egyesülése Romániával disznóság, és börtönbe kerültek. Most látni, mi lett belőle. A komolyságot, eleganciát és fegyelmet, amelyek Erdély jellemzői,

elárasztotta a "miticaság", az ordináré balkániság, a tökmag-civilizáció. Romániának esély volt az Erdéllyel való egyesülés, hogy megtanuljon valamit annak szervezettségéből, értékrendszeréből. Nem így történt: Románia elnyelte Erdélyt – éppen ezért a nagy sugárutakon háromméterenként elcsúszol a flegmákon. Nem én mondom, hanem az, aki egyenlő az Úrral, Cioran. Sokan szöknek majd az égig, hogy cáfolják a fennebb mondottakat. De: hányan nem mentetek Bukarestbe tele szatyorral, a híres-neves rafiaszatyorral, amelyben pálinkásüvegek szorongtak? És nem barátaitoknak vittétek, hanem igazgatóknak, a minisztériumokba, a bezárt magas portákra. És, ha együgyű módra nem vittétek azokat a szatyrokat, hányszor figyelmeztettek rá, hogy Bukarestben fejfel kell ajtót nyitni, mert kezeidet lehúzzák a "csomagok". Bukarest, ez a hely, ahol a tébécés zseni puszilózik az analfabéta milliárdossal, megtanította az egész országot, hogy valamit osztanak. "Húst osztanak", "Tojást osztanak". Osztanak. Puhatestűek magatartása. Itt nincsenek jogok, csak hajlongások. Itt tökmagot esznek, és úgy beszélnek, hogy "sokan van", és az utca népe úgy általában megszületik, szaporodik és meghal. Nem tanultak semmit a magyaroktól, nem tanultak semmit az osztrákoktól, nem tanultak semmit a németektől. Túl hamar tértek át a furculitionról a "Román zászlóalj, törjete át a Kárpátokon"-ra. Meglehet, ezért is van az, hogy Erdély legvitézesebb "védelmezői" a Kárpátokon túl születtek. Lehet, ezért is ér véget Európa valahol Brassó mellett. Ott ér véget Erdély is. Mivel a nyelvet és a rossz utakat leszámítva nincs semmi, ami közös lenne.

Fel kell ébrednünk. Be kell ismernünk, hogy az, ami most történik, nem más, mint komédia. Méghozzá egy olyan, amelyben a gyermekek csokoládét kérnek, te meg vállvonogatással válaszolsz. Amelyben reszketve keresel támogatót. És olyan, amelyben az utcasarkon susorogsz a rendőrök és a honatyák villáiról. Egy olyan világ, amely arra van ítélve, hogy egyik fizutól a másikig kölcsönből éljen. Rá kell döbennünk, hogy lehet ez másként is. Hogy mások vagyunk. Hogy minden igazán rossz Bukarestből jön, a luxusvillákból, amelyekben a politikusok szégyentelenül marakodnak a koncon. Meg kell látnunk, hogy nem a magyarok, a németek vagy a burundiak az ellenségeink, hanem mi magunk, az egyik napról másokra élők, akik arra vagyunk ítélve, hogy lopjunk és szitkozódjunk az utcasarkon. Nincs mit egymásnak mondanunk; 75 év alatt elmondunk mindent, és 75-ször szegényebbek vagyunk. Egyébként további jó napokat – torkig vagyok Romániával, Erdélyemet akarom.

Interjú Sabin Ghermannal, a kolozsvári Pro Transylvania Alapítvány elnökével

– Elnök úr, ön Torkig vagyok Romániával című kiáltványával és azt rövidesen követő hazaárulási perek elindulásával egycsapásra ismertté vált. Azonban a külső szemlélő számára legalábbis érdekes volt az ön kiáltványának pamfletszerű és erőteljes megfogalmazása. Jól kidolgozott politikai program helyett miért választotta ezt a műfajt és hangnemet?

– Mindenekelőtt a Torkig vagyok Romániával című kiáltvány tulajdonképpen egy vitát provokáló és érzelmeket kiváltó írásműnek készült. A higgadt, elemző nyelvezetnek Romániában nincs hatása, és ez azért van, mert minden fogalom politikai eszközzé változott. Hogy ha egy racionális, programszerű szöveggel jöttem volna elő, igazából nem indult volna vita. Márpedig számomra abban a helyzetben a legfontosabb a vita kirobbantása volt. Mert ha egy impotens politikai osztályról van szó, amely csak az erős – majdhogynem erőszakos – megfogalmazásokra figyel, akkor csak az ilyen erőteljes megfogalmazás érhet célt.

Ma Romániában az a legfontosabb, hogy hatékony legyen az ember. Mert nagyon sok hasonló gondolkodású ember van, de nem tudják hogyan indítsák el a vitát. Ezért nekem aközött

kellett választanom, hogy elemző legyek, vagy hatásos. És én úgy gondoltam, hogy jobb ha hatásos leszek.

– Ön cikkében valamiféle erdélyi politikai regionalizmusról és mentalitásról beszél, ami különbözik más román régióktól. Eközben a bukaresti elit csakis az abszolút nemzetállamiság – mely egyértelműen a francia államfelfogás 19. századi modelljét követi – bűvkörében él, és semmiképpen nem szeretne látni semmiféle decentralizációt, sőt egyfolytában az állam szétesésével riogat. Hogyan értékelné ezeket a tendenciákat?

– Először is, ha már az állam francia modelljéről beszélünk, nézzük meg, hogy miről is van itt szó. Egy paradox helyzet állt elő: a román állam franciábbá vált, mint a francia. És ez a hipercentralizáltság, ami már-már nevetséges, és semmi sem támaszt alá, legjobban Erdélyt sújtja. Erdély Közép-Európa egyik darabkája, és az erdélyiek ehhez voltak hozzászokva; más mentalitásuk volt. És akkor, amikor egy civilizációt – bármekkora is volt – megszüntetnek és nem adnak cserébe semmi mást, csak káosz keletkezik a helyén. Erre az erdélyi embereknek reagálniuk kell.

A sokk, amit cikkem provokált, tulajdonképpen nem is igazi sokk; csak az eredménye annak a nyolcvan évnek, ami alatt a történelmet eltitkolták. Nem én fedeztem fel a spanyolviaszt. Az autonómia nem új fogalom; és az autonómia tradíciója sokkal régebbi mint az egységes államé. Ha figyelembe vesszük a történelmet, Erdély egyik ország volt, Románia pedig a másik. Erdély sokkal hamarabb létezett területi és civilizációs egységként, mint Románia. Romániát 1859-ben "csinálták", azokkal a megállapodásokkal és kompromisszumokkal amelyeket meg kellett hozni. Ha úgy tetszik, Románia egy szabadkőműves ország, semmi esetre sem a történelem tisztességes folyamata.

A két civilizáció között szakadék van. És ez a szakadék, ahelyett hogy kiegyenlítőddött volna, elmélyült. Elmélyült a szegénység miatt. Ez a szegénység pedig a centralizmus eredménye, nem Sabin Gherman kreálta azt. Én pedig kimondtam ezt. Lehet, hogy nekem megvolt a bátorságom vagy örületem, hogy ezt megtegyem. Ezért folyik ellenem nemzetárulási per. A lényeg az, hogy így ez nem mehet tovább. És aki be akar fektetni a Pro Transylvániába mint ötletbe, most kell megtennie. Mert ha nem, akkor ez is csak egy ötlet azoknak a sorából amelyek már voltak Romániában, de elvesztek. A befektetés alatt most nem okvetlenül pénz érték, hanem politikai tőkét.

– Beszélne bővebben arról, hogy ön szerint még mitől különböző Erdély?

– Az egyik legfontosabb dolog a magántulajdon kérdése. A görög katolikusoknál, a római katolikusoknál és az ortodoxoknál más a tulajdon megközelítése. Ha loptam tőled, nem békélhetek meg csak úgy, egyszerűen. Meg kell állapítani, mit jelent a tulajdon, mit jelent a tulajdon biztosítása, és nemcsak a tulajdon védelme, mint most; ezek után aztán le lehet ülni a tárgyalóasztalhoz. Ebben is különbözik Erdély Románia többi részétől.

A másik dolog meg az, hogy Románia más részeihez képest Erdélynek mindig volt erős történelmen alapuló identitása. Ezt vették el 1919-ben. E helyett ilyen-olyan mítoszokat kaptak Romániában az emberek. Az emberek rájöttek, hogy hamisak ezek a mítoszok. Rájöttek arra, hogy ezek tulajdonképpen az országban uralkodó káoszt hivatottak elrejtetni. Ez így van 1919 óta a mai napig. Az emberek igazából nem is tudják, hogy ők kicsodák. Be akarják írni a személyi igazolványukba a "mesterségüket", román. Ez természetesen nem igazi mesterség.

– Miért létezik ez a hisztéria a román történelem körül, és milyen következményekkel jár(t) a hamis mítoszok tömeggyártása és piacra dobása?

– Ez a hisztéria annak köszönhető, hogy azt látják az emberek, hogy nekik nincsen semmijük: nincsen történelmük sem. Nincs olyan, hogy román történelem. Létezik a fejedelemségek története, amelyek független államok voltak. Most, több száz év, vagy akár csak nyolcvan év elmúltával, megpróbálni azt, hogy akár Decebalból, akár Mihály Vitézből nemzeti identitást építsünk, az nem más, mint ragaszkodni egy nem létező identitáshoz.

Ezzel szemben kevésbé ismertek olyan történelmi tények, amelyeket egy más hagyományt képviselnek. Mindenki tudja, hogy 1919. december elsején az egyesülés megtörtént; ám azt már nem, hogy december másodikán már létezett egy regionális kormány, amit Iuliu Maniu vezetett. Kevesen tudják azt is, hogy 1931-ben Romolus Boila, a regionális kormány volt kommunikációs minisztere egy föderális alkotmányt javasolt Románia számára, és hogy Iorga 1925-ben azt mondta a magyar kisebbségről, hogy nemzet, és ezt azért mondta, hogy ne fosszák meg őket javaiktól – persze az más dolog, hogy 1932-re már elfelejtette, amit 7 évvel korábban mondott...

Hányan tudják például a románok közül, hogy 1867-ben Budapesten indult először a világon román tanszék?

Azok a történészek – Mitu, Antohi és Boia –, akik megpróbálták dekonstruálni a hamis mítoszokat, sajnos jobban ismertek külföldön, mint Romániában. Az országban árulónak vannak megbélyegezve, mint én. Erre igen jó példa a Sorin Mitu körüli botrány. Sorin Mitu egy becsületes ember, egyetlen bűne az, hogy magyar a felesége és elment Budapestre. Ez az, amit felhoztak ellene, nem olyan régen megjelent az újságban: Sorin Mitu egy másik Sabin Gherman, aki elment Budapestre. Ez így nem mehet tovább.

Egyrészt ott van az én szükségletem, a fiatal generáció kívánsága, hogy szűnjenek meg a mítoszok; másfelől pedig ott van a "gerontokrácia" konoksága. Ők azok akik foggal-körömmel ragaszkodnak ezekhez a teljesen terméketlen mítoszokhoz.

Léteznek másfajta mítoszok is, amelyek legalább ennyire ártalmasak, de ezekről sem beszélünk. Melyik is az első versike amit megtanulnak a román gyermekek az iskolában? – Göndörszörű kiskutya ellopja a kacsát a ketrecéből. – **lop** – Megesküszik, hogy nem **lop** – **hamis eskü** – és elkaptam a kacsával a szájában. És mi az első vers, amit a magyar gyermek megtanul az iskolában? 'Pont, pont vesszőcske...' tehát valami építő. Itt a civilizációs különbség.

Mi a román nemzetiballada-model? A védekező-mentegetőzés... A Miorita. Jönnek ezek az idegenek, lábbal tipornak, és nem teszek semmit. Tudni kell azt, hogy a Miorita csak regölés formában létezik Erdélyben. Nem létezik mint ballada, nem éneklik a fonókban, szervezett keretek között, ahol emberek ülnek és elgondolkoznak. Mint 'kolinda' éneklik, úgy ahogyan Jézusról is énekelnek. Ez Romániában délen és keleten mentalitássá vált. A gyerekek ugyanazt fogják megtanulni. Ez a mítosz.

– Jó, tegyük fel, hogy van erdélyi különlegesség. De mit lehet ezzel tenni a kommunizmus évtizedeinek rombolása után, hogyan segíthet ez a globalizálódó világban?

– Szerintem először is fontos megérteni azt, hogy Erdélyben nem okvetlenül románok, magyarok és németek élnek. A legfontosabb megérteni azt, hogy mindannyian erdélyiek, és ilyen értelemben kellene az identitással foglalkozni. Az aktuális helyzetben, a fogalmak mostani európai használatában, azt hiszem, kár lenne etnicitásról beszélni. Beszélhetünk inkább identitáspolitikákról, ami már mást jelent. Azt hiszem, a globalizáció bizonyos fokig kiszorítja a nyers etnikai vonalat, és komplementer tereknek hagy helyet; akár történelmi megbékéléseknek is. Ennek kellett volna tulajdonképpen megtörténnie Aradon októberben, és ez az, ami végül is sajnos becsődölt Aradon. Ezzel megkezdődhetett volna a román–magyar megbékélés.

E helyett jött egy körlevél, nálunk igen népszerű műfaj, a központból Aradra, azzal a paranccsal, hogy oda akarjuk a szobrot. Az aradiak a decentralizálás mellett vannak, és nem szeretik a fentről jött parancsszerű utasításokat. Valószínűleg egy helyi szintű megoldást kellett volna találni. Az aradi terület vagy maga a Bánát, a túloldalon lévő megfelelő megyével, területtel kezdet nyújtottak volna egymásnak: gyertek, készítsük el a megbékélés szobrát. A megbékélés emlékműve nem készíthető el egy szegény és egy gazdag ember között. Egy olyan fél között, aki hozzászokott ahhoz, hogy az, aki a kerítésen túl él mindig jön, elveszi a házad, és egy olyan között, akit ez nem érdekel. Hasonlítsuk össze a sajtóban megjelent reagálásokat: hogyan reagált a magyar, és hogyan a román fél. Nálunk nemzeti hisztéria tört ki. Nem tudok róla, hogy Magyarországon hasonló történt volna. A józan elemzést nálunk elfojtotta a hisztéria.

Az Európába való belépés az európai értékek egy gyorsan változó skálája alapján történik. Egy posztmodern korszakba léptünk. A NATO-korszakba, a nagy fellendülések korának Európájába; egy olyan korszakba, amelyben a határok spiritualizálódnak; maga az etnikum már nagyon keveset számít, az számít, amit tenni tudsz, és számít az alkalmazkodóképesség. Ha Románia képes lesz alkalmazkodni ezekhez az értékekhez, akkor x éven belül Románia integrálható lesz Európához. Ha nem fogja megérteni, az nem az én hibám lesz, és a mellettem levő emberek hibája sem. És ennek nagyon hamar tanúi leszünk.

A dolgok a következőképpen tevődnek fel: egy olyan politikai osztály, amelyik hazugságokon alapszik, jó volt a premodern korban, esetleg a modern korszakban. De most már a posztmodern korban élünk. Globalizációról és regionalizmusról van szó. Eljött az idő, a bukaresti politikai osztály számára sajnálatos módon, amikor őszintének kell lenni. Mi vállaljuk az őszinteséget még akkor is, ha nincsen pénzünk és politikai tapasztalatunk. Mivel fiatalok vagyunk, számítani fogunk a jövőben, én például csak harminc éves vagyok. Konkrétan, ha valaki ezelőtt egy évvel Erdélyben autonómiáról beszélt volna, lelőtték volna. Most Erdély 55%-a autonómiát akar. Létezik erre vonatkozóan egy felmérés, amit az erdélyi Metro-Média közvéleménykutató cég készített.

A Pro Transylvániának meg kell nyernie a Nyugat bizalmát. Mert hát, legyünk komolyak, Erdély problémáját tekintve a globalizálódási folyamatban és a szuverenitás átadási folyamatában a Nyugat tízszer olyan erős mint Románia.

– Itt van ez a valóban grandiózus program, hogyan próbálják ezt megvalósítani, és kik lehetnek az esetleges partnerek?

– Azokkal, akik ma politikai pártként léteznek Romániában, nem lehet együttműködni vagy csak óriási rizikó árán. És nem pénzt vagy embereket reszkírozunk, hanem fogalmakat, amelyek ha egyszer elvesztek, soha többet nem lehet visszaszerezni: a partneri fogalom, a

megbékélési fogalom, ahogyan az Aradon elveszett. Ezeket egyszer lehet elveszíteni, de örökre.

Nagyon sok politikai személyiség megkörmölyezett. "Beszélgetnünk és együttműködnünk kell" – mondták olyanok, akik eddig elítéltek és életfogytiglani börtönt követeltek számomra. Nemrégiben tárgyalásom volt hazaárulás miatt. Utána azok jönnek hozzám azzal, hogy működjünk együtt akik feljelentettek. Teljesen világos, hogy választási eszközzé válhatnék, amennyiben – abszurd módon – megegyeznék velük. De ez nem fog megtörténni. Fontos, hogy a Pro Transylvania politikai entitássá váljék. Nincs más esélyünk. Ha nem alakulunk párttá, majd jön Magureanu, jön a Nemzeti Párt, és felhasználja ötleteinket. Mindenki megpróbálja majd kihasználni. Meg kell tartanunk erőnket, mert mi vagyunk azok, akik Erdély devolúcióját akarják és nem mások. E mellett például az RMDSZ Toró T. Tibor és Szilágyi Zsolt nevével fémjelzett frakciójával kifejezetten jó a kapcsolatom. Ők értik a Pro Transylvania üzenetét.

Romániában mindenféle hiány létezik; többek között a megvalósítható alternatívák hiánya. Ez az alternatívahiány nagyon jó nekünk, a Pro Transylvániának. Mi egy életképes alternatívával jövünk. Nem a mi találmányunk, azt mondjuk, így működik Európában. Ez a szubszidiaritás elve, ezt kell tiszteletben tartani.

– Az interjú során eddig kerültük az aktuálpolitikai kérdéseket, most azonban szeretném tudni, hogy ön hogyan értékeli az Iliescu vezette Társadalmi Demokrácia Pártjának (TDRP) megerősödését?

– A TDRP már régóta kinyilvánította, hogy hogyan gondolkozik a demokráciáról és a devolúcióról. 1995-ben az akkori elnök, Iliescu előjött egy megbékélési tervvel, hogy 1996-ban, a szavazási kampány alkalmával, mutogassa Huntington térképét, és hangoztassa: Románia szétszakad, és jönnek a magyarok. Mircea Pascu, Iliescu fő külpolitikai tanácsadója ugyanebben az évben azt mondta: nem kell Erdélyt fejleszteni és decentralizálni, mert ha már fejlett lesz jönnek a magyarok, és elvisznek mindent.

A mába visszatérve, egyáltalán nem biztos, hogy a baloldal fog győzni, hiszen még másfél év van a választásokig. De amennyiben a baloldal győz, nekem rossz lesz, de a Pro Transylvániának jó. Mert az emberek különbséget tudnak tenni egyfelől a decentralizálás, regionalizálás, autonómia – még akkor is, ha ez utóbbi szó bizonyos félelmet kelt mind a mai napig –, másfelől egy erős újracentralizálódás között. Én el is mondtam egy korábbi interjúmban, hogy ha Iliescu úr újra hatalomra jut, és már 75 százalék támogatja a devolúciót, akkor azt már nem kérni fogják, hanem egyszerűen deklarálják.

A Gherman-jelenség, avagy hogy néz ki magyar szemmel a Pro Transylvania kezdeményezés

Minden olyan kezdeményezés, ami megkérdőjelezi, illetve vitát indít a nemzetállami kizárólagosságról Romániában, üdvözlendő. Ez igaz a Sabin Gherman-féle Pro Transylvania kezdeményezésre is. Amint várható volt, a román politikai elit egy jó része, különösen az Iliescu-féle Társadalmi Demokrácia Pártjához (TDRP) közelálló körök – de Constantinescu elnök is – figyelmeztetett egy 1999. októberi marosvásárhelyi beszédében Románia föderalizálásának veszélyére – hisztérikusan reagáltak a kolozsvári alapítvány kezdeményezésére. Ezt a felbolydult lelkiállapotot jól jellemzi, hogy Sabin Ghermant hazaárulás büntetével jelentette fel a bíróságon a TDRP.

Hogy miért ilyen fontos a TDRP reakciója? A legutóbbi közvélemény-kutatások szerint¹ az Iliescu-vezette párt népszerűsége 46 százalékos, míg a ma kormányzó Demokratikus Konvenció pártjai mindössze 17 százalékos támogatottságot élveznek. Az elnökjelöltek népszerűségi listáját Iliescu vezeti 55 százalékkal, a 17 százaléknyi támogatást bíró Melescanu a második, míg a ma hivatalban lévő elnök, Constantinescu mindössze 11 százalékkal a harmadik a rangsorban. Ezt összegezve elmondhatjuk, hogy ha nem változnak meg radikálisan az itt felvázolt választási tendenciák, akkor a következő választásoktól – melyek 2000-ben esedékesek – igen erőteljes baloldali nacionalista fordulat várható Romániában. Ez természetesen nagymértékben – negatívan – hat majd az alig elindult gazdasági, politikai modernizációra és decentralizációra Romániában. A legtöbb megfigyelő szerint a recentralizáció programját nyíltan meghirdető TDRP győzelmével igen éles ellenállásba ütközne a ma még igencsak kezdetleges programmal bíró erdélyi regionalizmus.

Figyelemre méltó, hogy a már korábban tapasztalt regionális választási különbségek továbbra is igen jelentősek: míg Havasalföldön 53 és Moldovában 60 százalék a TDRP támogatottsági indexe, addig Erdélyben csak 28 százalék. Az elnökjelöltek versenyében Havasalföldön a választók 52, Moldovában 55 százaléka szavazna Ion Iliescura, míg Erdélyben ez az arány mindössze 26 százalék. Számos elemző ugyanakkor arra is rámutat, hogy ha elveszük a stabilan a Demokratikus Konvenciót illetve Constantinescut támogató, a régió mintegy 25 százalékát kitevő magyarságot, akkor már jóval kisebbek a regionális különbségek.

Ahogy azt már korábban jeleztük, a Sabin Gherman-féle kezdeményezés még nem igazán rendelkezik programszerű dokumentumokkal, és ahogy az az interjúból is kiderül, az erdélyi regionalista mozgalom még csak csírájában létezik. Az erdélyi regionalizmus politikai programjának megfogalmazására az erdélyi származású, de Budapesten élő politológus, Molnár Gusztáv² vállalkozott. Molnár szerint a skót devolúció és regionalizmus példája igen hasznos, sőt példaértékű lehet Erdély számára is:

"A skóciai devolúciós modell – Erdélyből szemlélve a dolgokat – olyan, mint egy Max Weber-i ideáltípus. Pedig politikai valóság. A kérdés az, hogy Erdélyben is az lehet-e. Kialakulhat-e Erdélyben is az a »politikai erdélyiség«, amely szilárd bázisává válhat az Erdély Románián belüli politikai autonómiáját megvalósítani akaró mozgalomnak."

Ezt a tételt, mármint az etnikumok feletti erdélyiség programját Sabin Gherman is megfogalmazza a fenti interjúban. A skóciai analógia részletesebb és mélyebb elemzését egy közeljövőben megjelenő tanulmányomban már megtettem³. Itt hely hiányában csak néhány igen rövid megállapítást tennék a fenti problémával kapcsolatban.

A Molnár Gusztáv által felvetett kérdés önmagáért beszél. Először is kezdeném a többség és kisebbség viszonyával. Nagy-Britannia lakosságának mintegy 8–9 százalékát teszik ki a skótok, míg az erdélyi magyarság aránya Romániában 7–8 százalék, tehát összehasonlíthatóak ezek az adatok. Az a tény viszont, miszerint Skóciában a skótok aránya 90 százalék felett van, míg Erdélyben a magyarság aránya 25 százalék körüli, tovább bonyolítja a helyzetet.

Azt is tudnunk kell, hogy a brit konszenzusban a többség – ez esetben az angolok, illetve az anglo-brit politikai elit – eleget tett a skótok kérésének, és a devolúció keretében létrehozták azt a jogi feltételrendszert, amelyben több mint 290 év után újra alakulhatott a skót parlament és kormány. Ezzel ellentétben Románia viszonylatában az uralkodó politikai elit – nem beszélve a már említett legnagyobb ellenzéki pártról, a TDRP-ről – még nem adta jelét annak,

hogy igazi megoldást akar találni Románia általános gazdasági és politikai modernizációjának és decentralizációjának kihívásaira, illetve az erdélyi magyarság problémáira.

Molnár Gusztáv analógiája a skótság és a "politikai erdélyiség" között részben téves, hiszen a skótság egy igen erős nemzettudattal bíró csoportot takar, míg a másik fogalomnál ennek nincsenek jelei, hiszen Erdélyben románok, magyarok, németek élnek. Az valóban igaz, hogy a Pro Transylvania Alapítvány és a Sabin Gherman nevével fémjelzett embrió állapotú erdélyi regionalista mozgalom akár pozitív hatású is lehet középtávon az ott élő magyarság számára, hiszen a közigazgatási és gazdasági decentralizáció jelszavával fellépő mozgalom vitát provokált Románia állami berendezkedésével kapcsolatban, ami végső soron – talán – rádőbbsenheti az oszthatatlan szuverenitás és nemzetállamiság fetiszmusában élő román elitet a megváltozott európai normák felismerésének szükségességére.

Erre reagálva az erdélyi magyarságnak és annak hivatalos szervezetének, az RMDSZ-nek, amellet, hogy támogatnia kell minden olyan indítványt, amely segíti Románia európai integrálódását és modernizációját, emlékeznie kell saját, a magyar kisebbség jogállásának kibővítését célzó programjára. Tehát figyelni kell arra, hogy az erdélyi regionalizmus programja mellett az erdélyi magyarság programja ne szoruljon háttérbe. E tekintetben a két különálló program inkább komplementer, mintsem egymást kizáró. Ennek megfelelően – saját programját nem elfeledve – az RMDSZ 1999 tavaszán Csíkszeredában megtartott kongresszusa határozat formájában támogatta az erdélyi regionalizmus programját.

A regionalizmus és a devolúció példái mellett sok más hasznos tapasztalat érkezik Skóciából. Talán a legfontosabb a skót önrendelkezési mozgalom, de még inkább a Skót Nemzeti Párt európai integrációt nyíltan és következetesen támogató programja. A már említett "Függetlenség Európában" programmal és a monetáris integráció támogatásával, a párt Skócia sorsát Európához kötötte. A párt részvétele az Európa Parlamentben, illetve a Régiók Bizottsága munkájában jól mutatja az SNP integrációs kötelezettségét. A Skót Nemzeti Párt elfogadta az osztott szuverenitás programját, és az EU "Régiók Európájának" programját saját önrendelkezési programjának végrehajtásánál stratégiai partnernek használja fel. Habár a skót devolúciós törvény alapján a külpolitika a westminsteri brit parlament számára fenntartott kizárólagos jog, a speciális skót érdekek támogatására létrehozott "Scotland Europa" brüsszeli lobbizentrum minden párt támogatását élvezi.

Az RMDSZ viszonylatában a kormányra kerülés mellett az érdekvédelmi szövetségnek igenis fel kellett volna tartania lobbizentrumát Brüsszelben, Strasbourgon, illetve Genfben, az illetékes nemzetközi szervezetek központjaiban. Tehát nem volt szükségszerű, hogy a kormányrésztétel mellett megszűnjön az önálló külpolitika. Ez még inkább igaz akkor, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy az RMDSZ kormányrésztétele ellenére úgyszólván semmilyen hatással nem volt a román külpolitikára. Ebben a helyzetben inkább erősíteni kellett volna az önálló külpolitikát – pl. erősebb kapcsolatok kiépítésével más európai, skót, walesi, katalán és egyéb más regionalista pártokkal.

A Koszovó utáni nemzetközi helyzet talán legnagyobb tanulsága az, hogy a kisebbségi jogok kérdése már nem tekinthető többé az adott állam belügyének, sőt a kisebbségi jogok lassan a nemzetközi jog kodifikált részévé válnak. Ezt a tendencia csak tovább erősödött az 1999. november közepi EBESZ-csúcs után, ahol az EBESZ-chartába szövetségként bekerült az a tétel, miszerint olyan területen, ahol a kisebbségi lakosság helyi többséget alkot, ott a kisebbségi jogok megvédésére a legjobb megoldás az autonómia.

E mellett az a tény, hogy a NATO-tag és a jövőbeli EU-tag Magyarország geopolitikai jelentősége megnövekedett térségünkben, tovább árnyalja a szituációt. Ebben az új helyzetben más alapokra helyeződik az erdélyi magyarság politikai státusa. Ennek az új koordináta-rendszernek az elemzésére, illetve a megfelelő megoldások megtalálására jött létre 1999 februárjában a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT). A MÁÉRT fő feladata az lenne, hogy az Orbán-kormány által felvázolt nemzetpolitikát összhangba hozza a magyar euro-atlanti integrációs politikával. Más szóval, hogy az anyaország integrációs sikereit tovább tudja közvetíteni a határon túli nemzetrészek felé. Így az integráció mintegy eszköze és nem akadálya lenne a magyar–magyar integrációnak. Az 1999. november 12–13-án Budapesten megtartott második MÁÉRT-ülés egyik legnagyobb újdonsága az ún. státustörvény szükségességének megfogalmazása volt. Ez a törvény a határon túli magyarok magyarországi jogállását lesz hivatott rendezni. Jelzesszerű az a tény is, hogy a 1999 novemberében Budapesten tárgyaló, vízümpolitikáért és menekültügyért felelős EU főbiztos, Vittorini külön üdvözölte, és Magyarország EU tagságára nézve kulcsfontosságúnak tartotta a státustörvény megalkotását.

Összegezve, Sabin Gherman kiáltványa és a vele készített hosszabb interjú elolvasása után kijelenthetjük: igen érdekes és hasznos a Pro Transylvania alapítvány kezdeményezése, ami végső soron vitát nyitott Románia, még konkrétabban Erdély integrációs esélyeiről. Ez azért is igaz, mert ma a gazdasági és politikai decentralizáció már európai alapelvnek számít. Az erdélyi magyarságnak azonban tisztán kell látnia azt, hogy a ma még csak kezdetleges regionalista kezdeményezés nem helyettesítheti a saját, az RMDSZ által megfogalmazott kisebbségi közösségépítő programját és a MÁÉRT létrehozásával szentesített magyar–magyar integrációt.

Jegyzetek:

¹ Magyar Nemzet, 1999. november 19.

² Molnár Gusztáv: Még egyszer az erdélyi kérdésről, Magyar Kisebbség, 1999/2–3.

³ Grüber Károly: Macbethtől Sean Connery-ig, A skót nacionalizmus politikatörténeti vázlata, Magyar Kisebbség, 1999/4, várható megjelenés 1999. december.